

Un destin în lumea cărții

*Dr. GHEORGHE BULUȚĂ
Biblioteca Centrală a Universității
de Medicină și Farmacie „Carol Davila,”
București*

În lumea contemporană, a autostrăzilor informației, în care tinerii caută cunoașterea care îi interesează de la ei de acasă folosind serviciile motoarelor de căutare, când s-a instituit „veghea documentară” și se recurge la tehnici de informare legate de bibliotecile virtuale, devine greu de înțeles spiritul cărturarului din alte veacuri, al celui din Epoca Luminilor, de exemplu. Merită, de aceea, să readucem în memoria celor de azi ceva din atmosfera unor secole în care informațiile în bibliotecile, publice sau private, de învățământ sau de pe lângă diverse instituții, erau căutate, adunate și valorificate cu trudă, dar și cu o pasiune și o bucurie a lecturii, pierdute azi pentru cei mai mulți dintre oameni. Contactul cu manuscrisul, cu cartea tipărită și biblioteca era ne-mijocit, de durată, personalizat – sursă de delicia intelectuală. Se îmbinau un simț al datoriei cărturarului cu un epicureism rafinat al contactului cu cuvântul scris-tipărit ce pare neobișnuit în lumea contemporană.

Un asemenea exemplu, foarte reprezentativ din toate punctele de vedere, este acela al lui **Gheorghe Șincai** (1754-1816). Format în școli confesionale din Transilvania cum erau cele din Cluj, Colegiul reformat din Târgu-Mureș, Gimnaziul piariștilor din Bistrița, înființate în secolul al XVI-lea, înzestrate cu biblioteci în care unul-două secole se adunaseră tipărituri și manuscrise din vechile centre culturale europene, Șincai și-a petrecut viața cercetând documente spre folosul său intelectual și pentru a-și putea scrie opera. După doi ani de studiu la Târgu-Mureș, în Colegiul fondat în 1557, cu o bibliotecă bogată și bine gestionată, care acumulasă carte din toate domeniile și după alți doi ani de învățătură în limba germană și retorică, la Bistrița, este călugărit la mănăstirea Blajului și predă, pentru școala românească de acolo, cursul de retorică și poetică. Evident că și biblioteca din Blaj, așa cum o știm din primul inventar cunoscut, cel din 1747, i-a folosit lui Gheorghe Șincai ca profesor și viitor istoric. De-a lungul existenței sale avea să studieze și în alte vechi biblioteci precum cele romane – Vaticana, Sopra la Minerva, ad Aracelli, Benedictina și cea a Colegiului de Propaganda Fide, printre ai cărei custozi s-a numărat. Cronologic urmează Biblioteca Colegiului „Sfânta Barbara” din Viena. Mărturie a travaliului

său în fondurile acestor biblioteci sunt cele 27 volume manuscrise, ce cuprind documente și știri narative referitoare la istoria poporului român, păstrate azi, legate în trei mari tomuri, în colecțiile Bibliotecii Filialei Academiei Române din Cluj-Napoca. Alte biblioteci, în care a făcut cercetări în cursul numeroaselor sale peregrinări, sunt cele de la Blaj, în timpul directoratului școlilor naționale românești din Transilvania, Oradea – unde cunoaște pe Samuil Vulcan, Ioan Corneli, Nicolae Vitez, Ladislau Nagy și Mihail Tertina, Buda – unde lucrează în diverse fonduri publice, în colecția de documente și manuscrise a lui Martin George Kovachich și în fondul cărților din „*crăiasca tipografie a universității*”, Viena – unde a cercetat documente și cronici din biblioteca Muzeului Național înființat de împăratul Iosif al II-lea, Sinea (sat de lângă Cașovia – Kosice, Slovacia) – unde, în biblioteca familiei contelui Vass, redactează o parte importantă a **Cronicii** sale. În anexele discursului său de recepție la Societatea Academică Română, Alexandru Papiu-Ilarian a alcătuit o listă a autorilor citați în **Cronică**; rezultă că documentarea lui Gheorghe Șincai se bazează pe informațiile culese din 458 de lucrări.

Ultima din acest șir, dar nu cea din urmă, este biblioteca personală a eruditului român, din care s-au păstrat exemplare cu însemnări în limba latină. Studiată și reconstituită parțial de Magdalena Tampa, această colecție a istoricului și profesorului legat de centrul intelectual de la Blaj, s-a îmbogățit în anii 1776-1780. Unele cărți au fost donate de proprietar bibliotecii din „Mica Romă”. Ele evidențiază pentru Gheorghe Șincai „pecetea cercului său de interes” și anume ponderea literaturii clasice a antichității, a gramaticilor, a edițiilor din epocă. Cum bine a observat Magdalena Tampa, Șincai nu era un bibliofil atras de rarități, ci un cărturar al luminilor care căuta informația, în mare parte în scop educațional și didactic.

În 1803, invitat la o proprietate a lui Ignatie Darabant, episcop unit de Oradea (1790-1805), Gheorghe Șincai a compus o **Elegie** în limba latină, publicată în 1804 într-o culegere de versuri îngrijită de poetul Ladislau Nagy sub titlul **Orodias**. Timotei Cipariu a republicat textul cu notele însoțitoare ale lui Gheorghe Șincai, în **Arhivul** său (1868), iar Teodor A. Naum a tipărit prima traducere în limba română, în **Gând Românesc** (1940). **Elegia** este un veritabil document al mentalității cărturarului luminist, al relațiilor sale cu cartea, biblioteca și lumea intelectuală. Lectura și studiul erau pentru el o sursă de bucurie și de plăceri, descoperite întâi la Cluj „în școlile lui învățate” unde „*începui să mă-nvăț cu dulceața lui Febus*”. La Bistrița „- *cu arta lui Cicerone-mi plăcu să cultiv mai departe a mea minte*”, scrie eruditul, pentru a urma cinci ani de studii apoi, la Roma, căreia îi aduce mulțumire „*Căci bibliotecile ei mi-au fost totdeauna deschise. / Din o mulțime de cărți mi-am luat însemnări fără număr*”.

Studiul în bibliotecile publice și private romane a fost o bucurie pentru acest învățat curios și cu mare putere de muncă. A frecventat, ca și mai târziu la Viena, fonduri secrete, grație bunăvoinței lui Stephanus Borgia, mai târziu cardinal, secretarul Congregației de Propanda Fide („*cu învățați deprins fiind el a-și petrece tot timpul*”), care a obținut pentru el aprobarea directă a Papei, pentru a-i înlesni accesul în toate aceste biblioteci și la lucrări altfel oprite. În **Cronica** sa, la anul 1604, Gheorghe Șincai notează referitor la iezuiți că a citit „*regulile lor cele ascunse și numai cu mâna scrise, care eu însumi le-am dat, din porunca cardinalului Ștefan Borgia să le lege în cordovan roșu întraurit, când eram bibliotecar în colegiul De Propaganda Fide din Roma*”. Tot Ștefan Borgia îi semnala tânărului român lucrările în care apăreau mențiuni privitoare la conașionii săi, a căror istorie urma să o scrie în urma documentării temeinice.

În **Elegia** sa, Gheorghe Șincai avea să noteze că la Roma a cercetat „*mai ales lucruri din codicele manuscrise care-mi ajută la pregătirea Istoriei dacoromane sau valahice, căreia atunci i-am pus temelii foarte solide*”.

A urmat o ședere de un an la Viena, unde, scrie el în **Elegie** „*am răsfoit manuscrise-o mulțime; deasemeni acolo / Cărți tipărite – am citit un noian și ziua și noaptea / Ca să pot scrie frumos istoria Daciei noastre*”. Ajutat și îndemnat de confrăți – istoriograful unguri Daniil Cornides, profesor și bibliotecar și Iosef Benko, victimă a invidiei profesionale ca și eruditul român, de arhiepiscopul Garampi, nunțiu apostolic la Viena – pentru că întotdeauna a avut relații amicale în lumea intelectuală – păstrând legătura cu Ignatie Darabant, a făcut cercetări în continuare pentru marele său proiect istoriografic.

La Viena, așa cum face cunoscut în notele **Elegiei** din 1803 și într-o scrisoare din 1804 către Johan Cristian von Engel, Gheorghe Șincai a avut, din partea nunțiului papal, permisiunea scrisă „*de a ceti toate cărțile oprite de orice fel ale autorilor damnați și chiareretici, pe care să le ție în secret și sub cheie ca să nu ajungă în mâinile altora, și acest lucru i l-a permis cât va trăi*”.

Întors în țară, după alungarea de la Blaj și ani de peregrinări, s-a bucurat de prietenia profesorului și prodiretorului Gimnaziului din Oradea, Mihail Tertina, posesorul unei biblioteci la care face referiri în **Elegie**. Biblioteca acestui transilvănean este astfel descrisă: „*Neprețuita comoară de cărți ale lui, el atuncea / Gata și-n grabă arătatu-mi-a multe și multe volume / Rare și ne mai văzute de mine, bogat fiind dânsul / Și în monede și-n cărți și-n feluri de scrieri și chipuri, / Ce bibliotecii lui sunt o strălucitoare podoabă*”.

Se poate remarca, din **Elegia** lui Gheorghe Șincai, un anumit spirit al intelectualilor, laici și clerici deopotrivă, o solidaritate, o disponibilitate pentru comunicare și schimb de informații, o cordialitate și o dorință de bine, o generozitate în a-și împărtși și cunoașterea, care pare să proiecteze asupra lumii lor o lumină aparent idilică. Aparent și în mod cert uneori naivă, pentru că iată

cum apare în *Elegie* impresia acestor oameni despre statutul savanților din alte țări. În micul grup de intelectuali de la Oradea se discuta despre Revoluția franceză, despre „*Frumoasele studii și despre profesori, / De prețuirea pe care le-o dau străinele nații*” și, mai ales, „*Cât e de grasă răsplata ce-o dau învățaților Rusul / și Bavarezul, odată c-o stare ș-o soartă mai bună / Și ce mari lucruri pun, încă, la cale Prusacul cu primul / Consul al Franciei pentru ca artele să înflorească!*”

Cum arăta ziua de lucru a unui cărturar român din epoca luminilor povestește Gheorghe Șincai într-o scrisoare, din 1804, adresată lui Ioan Corneli. La Buda, în locuința sa de la Poarta Vienei (Wiener Thor), deși își câștiga existența cu corectura cărților românești la tipografia universității, dedica zilnic mai puțin timp acestei munci („*dacă-i jertfesc mai mult de două ore, tot restul timpului îl consacru națiunii*”). Matinal, corectează, scrie sau citește „*până la opt și jumătate*”, când merge la Pesta pentru studiu („*la ora nouă intrând în vreo bibliotecă, acolo până la douăsprezece citesc mai ales manuscrise, la care foarte greu am avut acces*”). După dejun își acordă un scurt interval de relaxare: „*isprăvind pe la ora două masa, o jumătate de oră o dau destinderii sufletești plimbându-mă cu unii și cu alții*”. De la trei la șase este „*din nou în bibliotecă*”. Reîntors acasă se apucă „*iar de lucru, până la opt*”. Alteori face sau primește vizite, fiind „*cunoscut la foarte mulți, mai ales învățați*”. Alergătura zilei se încheie „*la ora opt seara*” cu masa („*mănânc și beau dacă am ce*”) și cu odihna binemeritată („*la ora zece vin la culcare*”).

Desigur, viața cărturarului nu s-a consumat numai în biblioteci și printre colecționari. A fost o existență agitată, itinerantă, cu tensiuni, cu primejdii, o viață oarecum chiar aventuroasă prin conflictele în care a fost implicată. În dimensiunea ei pur savantă, însă, a fost reprezentativă pentru ceea ce însemnau cunoașterea, studiul, biblioteca și sursele de informare în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, când sistemul de valori al epocii punea lumina cărții pe un loc privilegiat.

BIBLIOGRAFIE

❖ Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*. București: Editura Enciclopedică, 2000.

❖ Constantin Mălinaș, *Contribuții la istoria iluminismului românesc din Transilvania. Ioan Corneli (1762-1848)*. Oradea: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, 2003.

❖ Gorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII. Epoca lui Clain, Șincai și Maior*. Iași: s.n., 1927.

❖ Magdalena Tampa, *Informația unui cărturar iluminist : cărți din biblioteca lui Gheorghe Șincai*. În *Biblioteca și cercetarea*, XIII, 1989, p. 239-246.

❖ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai: viața și opera*. București: Editura Minerva, 1994

❖ Gheorghe Șincai, *Cronica românilor*. Ediție îngrijită de Florea Fugariu. Prefață, tabel cronologic și note de Manole Neagoe. 3 vol. București: Editura Minerva, 1978.

A Destiny in a World of Books

Abstract

Gheorghe Șincai is a representative example of what we may call „a man of his age.” Through his beliefs, his activity and works, he became some kind of a „datum point” of Romanian Enlightenment.

Șincai spent a lot of his time reading the collections of different famous libraries, such as the Italian Sopra la Minerva, Vaticana, Benedictina etc., but also the books that he could find at the Library of „Santa Barbara” College from Vienna and, of course, the books, documents and manuscripts that could be found in Romanian libraries – private, or those of some educational institutions. As it was expected, he had a library of his own; M. Tampa, who studied it, considered that it emphasised his domains of interest.

Șincai speaks about the role the library and books have played in his life in one of his works, *Elegia*; he used to spend almost all day long in libraries reading what the others were not interested to read, finding something in order to help his people.